

գրագէտ մարդիկ են, ուստի այդ բաղադրի մէջ ապրող ինտելիգենտ երկուստեայնքներն է պատկանում՝ հասկացնել բանտերներին փոխադարձ օգնութեան ընկերութեան օգտակարութիւնը և նրա անհրաժեշտութիւնը: Անս մի ասպարէզ, ուր ուսանողութեան ժամանակ չամեն տեսակ ծրագրեր կազմող երկուստեայնք կարող է գործել և օգտակար հանդիսանալ:

ՌՈՒՍԱՑ ԵԿԵԼԵՑԻՆ

Նորերս հաստատուելիք ռուսաց սինդիկատները պրոկուրոր Պրեզիդենտի կողմից Քաղաքի Կայսրին ներկայացրած 1894 և 1895 թվականներին հաշիւը: Առաջ ենք բերում այդտեղից մի քանի տեղեկութիւններ, որոնք ցոյց են տալիս, թէ ինչ դրութեան մէջ էր գտնվում ռուսաց եկեղեցին 1881 թվին, Ալեքսանդր III կայսրի գահակալութեան տարին և 1894-ին, երբ դա՛ր բարձրացաւ Կայսր Նիկոլայ II:

Ռուսաց եկեղեցու ամբողջ հօտը 1881 թվին բաղկացած էր 64,097,740 հողուց երկու սեւելի, իսկ 1894-ին—75,659,700 հողուց: 18 տարեկան ընթացքում աւելացել են 11,561,960 հողի: Այդ թիւից 234,050 հողի ուրիշ դաւանութիւններից մտել են ռուսաց եկեղեցու ծոցը, իսկ մնացածը աղգաբանակութեան աճումից է աւելացել: Եկեղեցիների թիւը. 1881-ին՝ մօտ 40,900 էր, իսկ 1894-ին՝ մօտ 46,000: Վանքերի թիւը՝ 1881-ին 631, 1894-ին՝ 774: Քառասանների թիւը 1881-ին՝ մօտ 46,800 էր, իսկ 1894-ին՝ մօտ 56,900: 1881-ին կային մօտ 11,700 կուսակից հոգևորականներ (6750 տղամարդ և 4945 կին), իսկ 1894-ին՝ մօտ 16,000 (7590 տղամարդ և 8350 կին): Բացի դրանից 28,700 նորոնաններ (6700 տղամարդ և 22,000 կին): Եկեղեցական-ծխական հոգաբարձութիւններ. 1881-ին՝ 11,950, 1894-ին՝ 14,564: Սինդիկատների թիւը 53, իսկ 1894-ին՝ 55: Ինչպէս յայտնի է, 1888 թ. հոկտեմբերի 17-ին Կայսերական դնացքը խորտակվեց, բայց Կայսերական ընտանիքն ապամղեց վտանգից: Այդ առիթով Ռուսաստանի զանազան տեղերում կառուցվել և նորոգվել են 126 տաճար, 320 մատուռ, 17 դպրոցական, 30 եկեղեցական շրջապարիսպ, 116 խաչկալ, 2873 պահպան պատկերներ համար, 152 խաչ, 434 խաչկալ, 324 կանթեղ, 17 ըստվառ, 685 դպրոցական հիմնական 107 եկեղեցական-ծխական դպրոց, 81 դպրոցական շինութիւններ: Կայսր Ալեքսանդր III-ի մահից, Կայսր Նիկոլայ II-ի գահակալութեան և ամուսնութեան առիթով մինչև այժմ կառուցվել և հիմնվել են 6 տաճար, 6 մատուռ, 4 եկեղեցական շրջապարիսպ, 7 խաչկալ, 260 պահպան պատկերներ համար և պատկերներ, 47 մետաղական զոնտ պատկերների համար, 42

դահլեզանի կը վաճառեն եղբւր իրենց ուղած մարդկանց: Առանց ուշ գնելու ուրիշ վաճառականներու, որ կուզեն եղբւր իրենց գնել աւելի բարձր գնելու, և թէ ինչպէս Պատրիարքարանի գործակալութեան օգնութեամբ Օրմանեանի աղգաբանը, անդուռ երեւում կը հայտնէ եղբւր այդ վաճառականներուն, այն իրաւամբ անշուշտ՝ որ իրենց գործերուն կը միջամտին: Բանաւանդ թէ ինչպէս Խաչկալեան Մկրտիչ՝ այդ անխիղճ խաբարութեանց հերոսն է եղած շատ անգամ, առանց մէկունք բան մը խնայելու, ինք իր գլխուն, ծակեղծով խեղճ տարազեղանքու այս ինչ կամ այն ինչ գոյքն՝ անհշուշտ մարդկանց, որք չեն ծանօցուիր բնաւ... Եւ Պատրիարքարանն այս ամենուն հանդէպ զգարանական լուրերուն մը կը պահէ՝ կատարեալ անտարբերութեամբ:

Արդ՝ այս և ասոր նման խայտառակ զեղծումներ աչքի առչել ունենալով՝ ինչպէս պատասխանել «Մշակի» հարցումին—«Տե՛ր պէտք է վերանայ այս խաբարութիւնը»:

Հիւանդանոցի կեղտոտ գործերը՝ իրենց բովանդակ մեղքութիւնովն աշխարհամասնով լինելէ և նշաւակուելէ յետոյ, գործն անոյց տեղը կապելով մեղմանքներու ջանքեր կը լինին: Պատրիարք Օրմանեանն, պաշտօնական նամակ մը ուղղելով Հիւանդանոցի վարչական յանձնաժողովին, անմեղաբերել կը նկատէ անոր պաշտօնի գործառնութիւնները, և յանձնաժողովին հետ, Նախորդ հոգաբարձութիւնն ալ, հիւանդանոցի տնօրէնն ալ իւրի պէս շարունակ երեսը կը հանէ, այնուհետեւ զի «հազար հոգի պարունակող հաստատութեան մէջ երեք կամ չորս հոգի յաշուելով գաղտնի պահել իրենց ապօրինի մի գործն, (եղբւ կամ չորս հոգի միայն... բոլորն այս է...)» այդ պատմութիւնը չի կրնար եղբւր ծանրանալ հոգաբարձու մարմնին վրա՝ ըլլալ վարչական յանձնաժողովն, ըլլալ նախորդ հոգաբարձութիւնն, որ ոչ ամենօրեայ հակադրութեան գործով

խաչ, 6 դանդակ, 86 խաչկալ, 46 կանթեղ, 13 եկեղեցական-ծխական դպրոց և 12 դպրոցական շինութիւններ:

ՄԻ ԿԱՐԴԻՆԻՍ ԵՒՍ
(Նամակ Խճագրութեան)

Եթէ հրապարակի վրա է դրվում որ և է հարց, լինի դա գիտական, հասարակական և այլն, և պահանջվում է նրա պարզելը, ամենից առաջ հարկաւոր է, որ այդ հարցը լինի լինի ճիշդ որոշված և կանոնաւոր դրված: Ուրիշ կերպ երբեք արդիւնաւոր հետեանքների չէ կարելի հասնել, որովհետեւ թեր ուղիղ գաղափարները, դա՛նազան տեսակ ըմբռնելով և բոլորովին տարբեր տեսակետներից նայելով նրան, միշտ կը հասնեն տարբեր և միմյանց անգամ միմեանց հակասող եզրակացութիւնների: Փորձենք այդ տեսակետից նայել այն հարցի վրա, որը ներկայումս արժանաւոր է «Մշակին» էջերում:

Բայց բանն էլ հենց նրանումն է, որ ի նկատի ունենալով այն բոլորը, ինչ որ գրվել է «Մշակի» մէջ մարտի սկզբներից ի վեր՝ սկսած պ. Խ. Մարտիանի «Օրէցորդի» («Մշակ» № 36), շատ դժուար է որոշ կերպով ասել, թէ որն է այդ հարցը: Ի՞նչ միջին այդ մեր լրագրութիւնը երկար ժամանակ (սկսած Արշէն Երեցի քարոզչների լինելէ, իսկ այսպէս կոչված, քա՛հ հանապաղատէ՛ր հարցով, որը, եթէ չենք սխալվում, կայանում էր նրանում, թէ արդե՞ք ժողովրդի օգտի տեսակետից՝ մեր քա՛հանները քիչ շատ կըրկված, յայտնի մտաւոր ցէնը ունեցող մարդիկ պիտի լինեն, թէ՛ տղեն, հարկը դրագէտ և մասնաւոր օժիւղ չը դանդաղափող մարդիկ: Հարցը շատ որոշ էր և այնքան պարզ, որ մինչև անգամ խաւարի ներկայացուցիչները չը վտաճառեցին բացարձակ կերպով յայտնել, որ քա՛հանայ լինելու համար զիջուար և անհրաժեշտ պայմանը տրվելով լինէ՛ն: Եւ եթէ անուամ էին հակառակ առարկութիւններ, այդ լինում էր կողմնակի ճանապարհներով: Իսկ «Մշակի» արշաւանքը տղէտ տիրացուների, քա՛հանների դէմ, սկսվել է նոյն իսկ նրա հիմնվելու օրից: Առաջ, մեր կարծիքով, հետևողականութիւնը պահանջում էր, որ «Մշակը», իր մօտիկ աշխատակցի բերանով, պատասխանէր իրան դիմող ինտելիգենտ երկուստեայնքի հարցին՝ դրական կերպով, քանի որ այդ հարցը էականապէս չէ տարբերվում այն հարցից, թէ արդե՞ք մեր հոգևորականները տղէտ պիտի լինեն, թէ՛ դիտուեն, «առաջադէմ» գաղափարներ դաւանող:—Բայց պ. Մարտիանն երկար մտածելուց յետոյ՝ կուսակցուն հոգևորականների վերաբերմամբ գալիս է միանգամայն բացասական եզրակացութեան,

կրնան եղբւր պարզել, այլ մատակարարութեան հոգեբով և ընդհանուր ուղղութեան տեսակետով պարտաւոր են եղբւր գործել: Իսկ տնօրէնին գալով՝ Պատրիարքը կը խոստովանի, թէ մէկ տնօրէնով աճաղին հիւանդանոց մը կառավարել անհնար է, ուստի կարգադրացնէ դայն և Որբանոցի, Հիւանդարանին, Սննդանոցին, Կանանց յարկերուն և Մատակարարութեան ճիւղին դատ զատ տնօրէններ կարգելու պէտքը կը զգային... Ի վերջ բանի, ծածկել ջանալով կատարուած լրբերի իրողութիւնները, ցաւօք ս ու ի կը հաստատուէ՝ թէ «Հիւանդանոցի կը խնամէ եղբւր քանի մը, բնականաբար սակաւաթիւ, պատու պարեպանք կամ պատուարեալ պաշտօնեաներ, որք հարաշար կը գործածեն եղբւր իրենց ընտանաւոր խնամքն, և տարաբան պահանջումներ կամ քա՛հանայնութեան շրջանը չի կրնալով տանել, քս ու զ ո յ յ յ ն եր ու, բնամբ աւսանաց խօսք եր ու, ազաւազ ե ալ պատմութիւններ եր ու, ևս եւ յ ն եր իւր ե ալ դ է պ եր ու ձեռք վրէժները լինել կը կարծեն եղբւր... Իրաւ, բոլոր այս եղածները զերկրեալ դէպքեր, բուսութիւններ են եղբւր... Ինչ կըսէք Բարձրաշնորհ Սրբազանին սն ծայրայեղ ներողամտութեանը, որուն միայն անմեղները, ճշմարտութիւն խօսողները կը լինին քա՛հաններն ինտելիգենտ... Ինչ արդարութիւն... Եւ այս արդարութեամբ է, որ Նորին Սրբազանութիւնն այսպիսեաց դէմ կը ըզգուշացնէ ժողովուրդն ու լրագրութիւնը և յատուկ հակոդութեան միջոցներու կը հրաւիրէ հոգաբարձուն յանձնաժողովն՝ օրհնելով անոր ջանքերն ու աշխատութիւնները և խոստանալով իր կողմանէ ալ հոգ ու խնամք պակաս չընել...—Ո՛հ, ո՛հ, Սրբազան Հայր, ժողովուրդն այլ ևս չափ հեռի է խաբուելէ այդ տեսակ մեղադրակի խօսքերէն... Կեղծէք, որքան կրնաք, մարդ չի կայ սակայն չը գիտցող, թէ մեր Սղգային Հիւանդանոցն այսօր մէկ ծայրէն միւս ծայրը խայտառակներու, անամթոյններու, լրբերու, ցոփե-

լով քա՛հանների վերաբերմամբ ասում է՝ թէ նրանք կարող են մեծ ծառայութիւն մատուցանել ժողովրդին, բայց այժմ ան հանգամանքներում, երբ մեր մէջ հոգևորականութիւնը այնքան ընկած է և երբ տղէտները և անբարոյականները խախտուվում են, իսկ արժանաւորները հալածվում, ինտելիգենտ մարդը չը պիտի համաձայնի մտնել նոյնպէս և քա՛հանայական կոչման մէջ:

Այդ տեսակ անտարբեր եզրակացութիւնը այնքան տարօրինակ էր և մեր կարծիքով հակառակ «Մշակի» սկզբից ի վեր բուսած դիրքին ներկայ հարցի վերաբերմամբ, որ առաջ բերաւ մի շարք բողոքներ թէ աշխարհականների և թէ նոյն իսկ հոգևորականների կողմից: Շատերն այդ բողոքները, քննելով պ. Մարտիանի եզրակացութիւնները, համաձայնեցին նրա հետ՝ կուսակցուն հոգևորականների վերաբերմամբ, իսկ քա՛հանների վերաբերմամբ աշխատակցին ազատուցանել, որ դիտուեն, ինտելիգենտ քա՛հանները աւելի օգտաւէտ կը լինեն և ներկայ պայմաններում ևս կարող են օգտաւէտ լինել ժողովրդին, և ուրեմն ինտելիգենտները եթէ ցանկութիւն և հնարաւորութիւն ունեն, չը պիտի խորշեն քա՛հանայ ձեռնադրուելուց, չը նայած անգամ այն խայծաւին, որի վրա չենուում է պ. Մարտիան: Հարցով զբաղվողները, եթէ չենք սխալվում, միակ պ. Լ. Սարգսեանն էր, որ իր յօդուածով ցոյց տուաւ, թէ կուսակցուն հոգևորականը ունի նոյնպէս բոլորեւ մի լայն ասպարէզ և որ նրա մըտաւոր և բարոյական զարգացման մակերևութիւնը է կախված մի շարք այնպիսի ինտելիգենտ լուծումը, որոնք մեծ նշանակութիւն ունեն մեզ համար, որքան էլ չենք լինի «համաշխարհային» տեսակետից: Պ. Սարգսեանի այդ առարկութիւններին կարելի է աւելացնել մի փոքրիկ նշանակութիւն: Այն պարունակում էր, որոնք պ. Մարտիանի հետ միասին կամենում են բոլորովին մի կողմ թողնել սեպտեմբերին, պաշտօնական հանդիսանալով մի և նոյն ժամանակ ինտելիգենտ քա՛հաններին (պ. Մարտիան՝ միմիայն ապագայում), մտաւորում են այն կախումը և կապը, որը տեղի ունի քա՛հանների և սեպտեմբերի մէջ: Եթէ դիտուեն, ինտելիգենտը չը պիտի բողոքի վերջը ծածկի և վերաբարձրների շարքը պիտի լցնեն միշտ տղէտները, ուրեմն և մեր կաթողիկոսը, սինդիկատները, թեմական առաջնորդը և այլն, այնպէս այն հաստատութիւններն ու անհատները ինտելիգենտ, որոնք կոչված են ի միջի այլոց և քա՛հանայի գիտութիւնը չափելու և ձեռնադրելու, նրան «խաբարութեան» կամ «հալածելու», խորթ կամ հարազատ որդի համարելու, պարզ գետնորդու կամ կարգաւորման, նրա գործունէութեան ասպարէզում խոչընդոտներ տես-

լու, և կը կամքը, որ ամենամեծ ճշմարտութիւնն ըսեմ՝ հնադիւան կերպով է դարձնում...

Իրաւունք ունի՞ք այսպէս գրելու, վասն զի երկու տարի է ի վեր է, որ ականչին ուսեցաւ վերացական խօսքեր լսելով, բայց աչքերն իսկ գործ մը չը տեսաւ: Որբանոցներ բացինք, ընդհանրական անոնք ալ զանազան զեղծութեանքներով, որոնք կոչված են ի միջի այլոց և քա՛հանայի գիտութիւնը չափելու և ձեռնադրելու, նրան «խաբարութեան» կամ «հալածելու», խորթ կամ հարազատ որդի համարելու, պարզ գետնորդու կամ կարգաւորման, նրա գործունէութեան ասպարէզում խոչընդոտներ տես-

Հիմա՛ ո՛վ որ ճշմարտութեան խօսքի, ուղղութիւնը կը պահանջէ, այն է խաբարութեան անհաշիւ «Սրբախնայ» ստորագրութեան ներքեւ երկարաբարակ նամակ մը կարգաւորելու հիւանդանոցին:

Երկու կամ նրան աջակցելու և այլն,—պիտի լինեն տղէտներ—ձիշտ որ բարեկրնեան խառնակութիւն: Բայց այդ և ուրիշ խառնակութիւններն առանց պատճառի չեն և պատճառը հենց մեր սկզբում բերած ճշմարտութեան դէմ մեղանշելն է: Հարցը պարզ և որոշ չէ: Փորձենք որոշել:

II

Երկուսից մէկը: Կամ մեր ինտելիգենտն, այսինքն մեր հասարակութեան այն մասը, որը հասել է մտաւոր զարգացման այն աստիճանին, երբ նա ի նկատի ունենալով հասարակական կեանքի յայտնի ժամանակամիջոցում տիրող արտաքին և ներքին պայմանները, ընդունակ է յայտնի եզրակացութիւններ անել մօտ ապագայի վերաբերմամբ և իր քայլերը հասարակական գործունէութեան ասպարէզում ուղղել այդ եզրակացութիւնների համեմատ,—միանգամայն ձեռք է վերցնում մեր հոգևորականներից և ուրեմն այն բոլոր գործերից, որոնք նրանց ձեռքումն են գտնվում և շատ ուրիշ գործերից, որոնք այժմեան պայմաններում մեծ դիւրութեամբ կարող էին առաջ տանվել նրանց միջոցով, և կամ գտնում է, որ իրականութիւնը թոյլ չէ տալիս այդ տեսակ վարկեր: Անս այն հարցը, որը ամենից առաջ պիտի պարզված լինի: Եթէ մի քանի երեւոյթներ, որ այդ հարցը պարզված է և մեր համաձայնում ենք միանգամայն փառջ դնել մեր հոգևորականների վրա, այն ժամանակ դրանով բոլորն էլ կը վերջանայ: Իսկ հակառակ դէպքում պիտի անցնել արդէն երկրորդ հարցին: Մեր հոգևորականների՝ թէ՛ կուսակցունների և թէ՛ քա՛հանների, ներկայ պեքստալը (կազմակերպութեան հարցը պիտի թողնել, որպէս գործնական նշանակութիւն չունեցող) իր բարոյական և մտաւոր պաշարով հանդերձ, ընդունակ է արդե՞ք իրագործել այն բոլորը, ինչ որ պահանջվում է նրանից: Եթէ այո, հարցը վերջացած է, եթէ ոչ (իսկ դրա մէջ բոլորն էլ համադրւած են) պիտի դիմել երրորդ հարցին: Ի՞նչպէս է և ինչ միջոցներով բարձրացնել նրանց բարոյական և մտաւոր ցենդը, այնպէս որ նրանք ընդունակ լինեն իրագործելու իրանց առաջ դրված խնդիրները: Այս վերջին հարցն է, իսկապէս, ամենահետաքրքիրը գործնական տեսակետից և այն անձինք, որոնք մեր հոգևորականների ներկայ կուսական բարեփոխումից սպասում են որ և է հետեւանքներ, պիտի առանց դէս ու դէն ընկնելու կենտրոնացնեն իրանց ուշադրութիւնը այդ իսկ հարցի վրա:

Այդ երեք՝ քիչ-շատ ընդհանուր հարցերը պիտի պարզ լինին մեր հոգևորականներով հետաքրքրվողների համար: Առ աջին հարցին մենք դեռ կը վերադառնանք: Երկրորդ հարցը մենք բոլորովին պարզ ենք համարում և մի քանի չենք կասկածում, որ մեր հոգևորականները, ընդհանրապէս ասած, բոլորովին անհամապատասխան են իրանց զարգացմանը: Արցախցից՝ Ելմամբ նրա նորոգութիւնները կը նկարագրէր և կը փափագէր, որ «Մշակի» խմբագիրներէն մէկը վաղէր Ելմամբին և անձամբ վերահասու լինէր գաղթականներու և կարօտեալներու կողմէ տրված 10 հազարի չափ խնդրագրերուն, որ 20 մեծ մեծ մասեաններ կը կազմէին եղբւր և տեսներ՝ թէ որքան գումար տրուած է եղբւր գաղթականներուն և թէ ինչպէս 25,000 ռուբլի է բաժանուել և այլն և այլն: Եթէ այդ Արցախցից, ո՛վ որ է, ճանչնալու պատենութիւնն ունեցած լինէր, պատեն պիտի ունենայի հարցունել իրեն թէ Ելմամբին մէջ եղբւր ինչպէս կը մտնէր, դա՛նակը դարակէն վար կ'իջնէին: Եթէ ոչ եղբւր դարակէն կը հանէր: Աւելի լաւ չէր լինել, որ փոխանակ բոլոր «գաղթականները» սիւրբիւսէփէ թէ Ելմամբին տանելու՝ յորդոր կարգար՝ ուրիշ որ անի կը, որպէս զի պաշտօնապէս հրատարակուէին այդ հաշիւները և աշխարհն ամբողջ լսէր, փոխանակ միայն «Մշակի» խմբագիրներուն վայելել տալու այդ շնորհը:

«Բիւզանդիոնի» որդմբի խմբագիրն ալ տա՛հալին չի կրնալով իր յերկրած թաղմաթիւ ուսուսերուն մուրը ճակտին վրային մաքրել: Արցախցիցին վերջոյն ալ անխառն նամակին իրբեկ յաւելուած՝ տեսէք ինչ կը գրէ. «Մշակականներու փոքրին ցուսէ է, որ Մայր-Աթոռը կարենալու լինի չի կրնալով իր յերկրած թաղմաթիւ ուսուսերուն կարօտեալներու զրկումը գումարներէն մշակականներուն և անոնց ալ ընդ ալոյց գաղափարներուն համար կուգէ մ' իսկ չի յատկացնէր: Առաջ փորձեցին ժողովուրդին հաւատնել, թէ Մայր-Աթոռն այս գումարները չարաչար կը գործածէ և այս նպատակաւ հնարեցին Դավթի նամակը, բայց չուտով խայտառակութեան...»:

Ար ինքամբ միայն սն սրմսեղով գրուածքին վրայ, ինչպէս և գու՛ք, ընթերցողներ: Ուրիշ բանի արժանի չէ...

տառաւոր են այն դերերն, որը նրանք կոչված են կատարելու. ներկայ պատմական մոմէնտում: Նա հազիւ թէ գտնվէր մէկը, որը կարողանար հակառակը պնդել: Իսկ երբ որ դեռ հարցի վերաբերեալ պիտի ասենք, որ նա դեռ մշակման մեծ կարօտութիւն ունի, չը նայած, որ նրա մասին բաւականին արդէն խօսվել ու գրվել է: Նա կարօտ է դեռ առանձին լուրջ ուսումնասիրութեան և հետազոտութեան: Բայց ինչու՞ն է կայանան այն միջոցները, որոնց շնորհիւ մեր հոգեկրթականութիւնը պիտի հասնի ցանկալի վերածնութեան, այդ վերածնութիւնը չէ կարող կատարվել յանկարծ, միանգամայն: Յայտնի ընդհանուր օրէնքի հիման վրա նոր տարրը պիտի կամայ-կամայ մտնի հանրի շարքը և նրա տեղը բռնի: Գործը այդ տեսակ էլ արդէն սկսված է: Այժմ մեր հոգեկրթականները թէ կուսակցութեան և թէ քահանայների շարքում այդ տարրը արդէն յայտնի տեղ է բռնել: Հոգեկրթականները մէջ թէ և քիչ թուով, բայց կան արդէն անձինք, որոնք գիտեն, որ իրանց կոչումը մեծել թաղելու, երեսայ միտելու կամ հոգու համար աղօթելու մէջ չէ կայանում: Միայն, նրանք գիտեն, որ իրանց յանձնված հօտը կարօտ է բազմակողմանի պաշտպանութեան: Պիտի աշխատել միայն, որքան կարելի է, ուսեղանի վրայ տարրը: Սակայն չատեղը այն միջոցները, որոնք պիտի նպաստեն այդ տարրի ուսեղանալուն, գտնվում են նոյն իսկ իրանց հոգեկրթականների ձեռքում: Հոգեկրթականութեան վարչ մարմինները կարգի բերելով քահանայների նիւթական անկախութեան խնդիրը, յայտնի մտաւոր և բարոյական ցինգ սահմանելով հոգեկրթական ընդհանուր անձանց համար և այլն, կարող էին աւելի շուտ հասնել ցանկալի նպատակին: Եթէ ներկայումս այդ չէ անվում և մինչև անգամ դրա հակառակ ընթացք է բռնված, դա ոչ ոքին չը պիտի վնասեցնի, քանի որ տիրող բեմի մը ժամանակաւոր է, իսկ ժամանակի պահանջները գործող: Մեր ինտելիգենցիան, լաւ անկախաւ ապրող այդ բոլորը և ի նկատի ունենալով ներկայի և ապագայի այդ ուժի պահանջները, պիտի մի կողմից չը խորհի հոգեկրթական տեսանկյունից, իսկ միւս կողմից, չը մոռանալով, որ ներկայ անախտը հանգամանքների պատճառը մասամբ հէջն իր անհետանալովիւնն է, որի շնորհիւ ընդհանուր քաղաքացիական, պիտի աշխատի օգուտը քաղել այդ խրատից ապագայում: Ե. Տէր-Յակոբեանց

ՆԱԽԱԿ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ

Օգոստոսի 14-ին

Սուրբառ արքեպիսկոպոսի ջուր վաճառելու վերաբերմամբ՝ որի մասին տպագրված էր «Մշակի» վերջին համարներից մէկի մէջ, հրաւիրելով վերահարմար ուղարկութիւնը, Վեհափառը հետագործ պահանջել է բացատրութիւն: Ինչ կը պատահանի Սուրբառ արքեպիսկոպոսի այդ ապօրինի գործողութեան մասին, բաւական հետաքրքիր է իմանալ: Այդ լուրի առիթով, իբրեւ լուսնի, պարտք ենք համարում հարորդել մի այլ լէպը: Այս քանի օրերում, վաղաքաշատցիներից մէկը անտառի կէս բաժնի վրայ օգտվել է մէկ գիշեր, ջրելով անտառին կից գտնված իր բամբակի արտը: Հետեւեալ օրը Սուրբառ արքեպիսկոպոսի արձանագրութիւն է կազմել տուել և այդ գիշերվայ վերջրած ջրի վնասը գնահատել 50 ռուբլի, որը պէտք է պահանջվի բամբակաւորից: Եթէ, իսկապէս, կէս բաժնի վրայ օգուտ է բերում վաճառել մէկ գիշերվայ մէջ 50 ռ., հապա 13 բաժնի վրայ գիշեր ու ցերեկ բերած հարկւններն ու հաղարները ուր են գնում և ինչի վրա են գործադրվում, քանի որ գնահատման միշտ դատարկ է և միաբանները իրանց ուժիկը ժամանակին չեն կարողանում ստանալ: Նրկուսից մէկը՝ կամ արքեպիսկոպոսի թշնամաբար է վարվում ժողովրդի հետ, զանցառութիւնը կամենալով դրամով տուել, կամ գիտէ թէ ուր են գնում 13 բաժնի վրայ գիշերվայ մէջ հարկւններով ստացած արդիւրը:

Սուրբառ արքեպիսկոպոսի կողմնակիցներն աշխատում են հաւատարմել, որ արքեպիսկոպոսի վաճառելուց զոյացած գումարը նպատակ է ունեցել նուրիքը Բարեգործական ընկերութեան տեղական ճիւղին: Թէ որքան արդարացի է արքեպիսկոպոսի իր մէջ կայացրած և չը գործադրված որոշումը, այդ պարզ է ընթերցողներին, սակայն կարեւոր ենք համարել նկատել. 1) որ նոյնպիսի մի որոշում, որքան լսեցինք, արքեպիսկոպոսի յայտնել է նաև վաճառել սառուցի մասին, որ պէտք է, իբրեւ թէ, վաճառվէր Բարեգործական ընկերութեան տեղական ճիւղի օգտին և որը մինչև այսօր դեռ չէ իրագործվել: 2) որ այդպիսի անհատաբար ժողովված գումարները հակառակ են ընկերութեան սկզբի և անպատուա-

բեր նրա համակրողներին և 3) որքազանք ընդհանուր կերութեան համակրողներից չէ եղել և մերժել է նոյն իսկ անդամ գրվել՝ «փող չունեմ» պատճառաբանութեամբ: Մեր գիւղական դատարանի հաշիւների մասին թէ և մօտ երկու ամիս է, որ հասարակական ժողով է գումարվել և որոշվել 11,000 ռուբլից աւելի կորած գումարը պահանջել յօգուտ հասարակութեան, սակայն մինչև այսօր ոչ հասարակական այդ վճիռ արձանագրութիւնն է կազմած և ոչ էլ փողերը ժողոված: Նա ինչու նախկին տանուէրը կազմէ այդ արձանագրութիւնը, քանի որ ամենից շատ ինքն է օգտվել...

ՆԵՐՖԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ներքի, օգոստոսի 20-ին, առաւօտեան, Թիֆլիսում վարձանիւց մեր տաղանդաւոր կոմիկ Ռուբենան: Մօտ երկու շաբաթ է ինչ նա ծանր հիւանդ էր կաթուածով: Վերջերս մի փոքր յոյս կար, որ հիւանդը կը լաւանայ, բայց մի քանի օր առաջ կաթուածը կրկնվել և գերեզման տարաւ հայոց բեմի բազմաշատ և շնորհալի մշակին: Թուրեան մեռաւ 58 տարեկան հասակում:

Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիսի քաղաքային դատաւի առաջին նիստը նշանակված է սեպտեմբերի 9-ին:

Ամեն ամառ Շուշու թեմական դպրոցի վարչութիւնը որոշում է տեսուչ, բայց ի դուր, Էջմիածինը առանձնապէս սիրում է ինամակալութիւն տարածել Ղարաբաղի մայրաքաղաքի վրա և վճռել է իր աստուածաբան և ոչ-աստուածաբան վարդապետներով կառավարել թեմական դպրոցը: Եթէ Էջմիածինը իր բոլոր գործերի մէջ այդպիսի հաստատմանութիւն ցոյց տալ, դա կը լինէր մի մեծ քաջութիւն, եթէ ոչ առաքելութիւն: Նա զարմանալի է, թէ ինչու միանգամայն ընդ միշտ չեն արգելում Շուշու դիմազուրկ հոգաբարձութեան տեսուչ որոնել: Գոնէ խղճային հոգաբարձուներին: Մեզ հաղորդում են, որ երկու շաբաթ առաջ հոգաբարձութիւնը պաշտօնապէս առաջարկել տեսչի պաշտօնը պ. Անուշաւան Քալանթարին, իսկ այսօր, ինչպէս լսում ենք, հոգաբարձութեան որոշումը ջուրն է ընկել...

Օգոստոսի 19-ին Թիֆլիսի քաղաքային ուղարկման, յատուկ յանձնաժողովի հետ խորհրդակցելուց յետոյ, որոնց հետեւաւ տակաւին ոչխարի մի գինը ինքնեղ կէս կօպէկով և փոխանակ ներկայումս գոյութիւն ունեցող 8 1/2 կօպէկի, ծախել 8 կօպէկով: Թիֆլիսի վաճառանորդում այժմ աւելացել է ծախվող ոչխարի քանակութիւնը և գինը առաջվանից ընկել է:

ՍԱՄԱՐԿԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Օգոստոսի 12-ին, երեկոյան 9 ժամին, Բուխարայից այստեղ հասաւ Թուրքեստանի կառավարչապետ Գուլիսիմովը: Նրան դիմաւորեցին երկաթուղու կայարանում՝ նահանգապետը, գաւառապետը, քաղաքապետը, քաղաքատիկան զինուորականները, պաշտօնեաներ և ամեն դասակարգից բաւական ժողովուրդ և աղ ու հաց մատուցին: Քաղաքի մուտքի մօտ կանգնեցրած իր անգլիս յաղթական կամար, տներն ու ճանապարհները լուսաւորված էին անթիւ լապտերներով և զարդարված դրօշակներով: Բարձրատիկան հիւրը իջաւ զինուորական կուլում, որը նախօրը պատրաստված էր: Մի քանի օր այստեղ մնալուց յետոյ՝ կը ճանապարհվի Ճաչկենտ»:

ԲԱՌՈՒՄԻՑ մեզ գրում են. «Բաթումի հայոց նոր եկեղեցու շինութիւնն արագ առաջ է գնում: Մինչև սեպտեմբերի 10-ը կը հասնի ծածկերուն: Մինչև այժմ, որքան իմացանք, հաւաքվել է միայն 4000 ռուբլի, իսկ ծախվել է 9000 ռուբլից աւելի: Լսում ենք, որ այդ գումարը ծախսում է իր սեփականութիւնից շինութեան հոգաբարձութեան եռանդուն անդամ պ. Աւետիս Թօթմարեանը»:

ԳԱՆՁԱՎԻՑ մեզ հաղորդում են. «Այս տարի ցորենի հունձը Գանձալի և Ջիլանջիի գաւառներում անբաւարար է: Չը նայելով, որ նոր է տեղի ունեցել հունձը, ցորենի գինը կանգնած է 90—95 կօպէկի վրա պոլով: Միայն կորեկի քանակութիւնն է շատ և գինը էժան է»:

ԱՐԱՍԹՈՒՄԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Մշակի» № 144-ի մէջ տպված էր մի լուր, որը վերաբերում է այստեղի հայոց եկեղեցու օծման և երգեցիկ խմբին: Թոյլ տուէք նկատել, որ լրատու-

նախված է: Երգեցիկ խումբը, որը բաղկացած է 20 հոգուց, չէ ձեռնարկված շնորհիւ տիկ. Անանեանի, այլ շնորհիւ կոյս Թալիբեանի և օր. Բարաքեանի: Իսկ ինչ վերաբերում է խմբի անդամներից մեծ մասի հայերէն չը գիտնալուն, կարող ենք ասել, որ բարեբախտաբար զրանցից իւրաքանչիւրը բաւականին գրում և կարգում են մայրենի լեզուով:

ՍԻՄՖԵՐՊՈԼԻՑ մեզ գրում են. «Օգոստոսի 8-ին երկու հայ դերասան՝ Յ. Վարկեան և Ղ. Խաբաղեան, որ նոր է մտնում դերասանական ասպարէզը, մի ներկայացում տուին հայոց դպրոցի բեմի վրա: Ներկայացումն ընդհանրապէս գոհացուցիչ պէտք է համարել: Բայց մենք ցաւելով պիտի արձանագրենք մի տեղի փաստ. մի փաստ, որ անշուշտ անուպատ է խօսում Սիմֆերոպոլի հայերի մասին: Այդ այն է, որ նրանք մեծ սառնութիւն ցոյց տուին դէպի հայ դերասանները, սառնութիւն, որ բացարձակապէս դատապարտելի է: Չէ որ Սիմֆերոպոլի հայերէն ներկայացում տեսնել շատ բաւակ է վրձնակում: Ուրեմն պէտք է՞ր որ նա աւելի սիրով վերաբերվէր հայոց աղքատիկ բեմի մշակներին, մինչդեռ հասարակութիւնը փայլում էր իր բացակայութեամբ: Բայց դերասանները չը վնասեցան և կէս-լի դաշիւի առաջ խաղացին և պէտք է աւելացնել՝ բարեկեց լիբրարով վերաբերվեցին դէպի իրանց գործը: Հանդիսականները թուում մենք նկատեցինք մի քանի թիւրքահայ պանդուխտներ, որոնք չէին ինայել իրանց կօպէկները՝ հայերէն լեզուով ներկայացում տեսնելու համար:

ՍՂԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Նորբա Ներքին-Մաշխատի վրաց «Հասարակական դէպօր» ամսագրի մասին տրվեց տարեկան ընդհանուր հաշիւ: Հաշիւը երեւաց, որ դէպօր ամբողջ տարվայ ընթացքում աշխատել է... 18 ռ. 95 կօպէկը:

ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԽԻՍԻՑ մեզ գրում են. «Վերջին տարիներս չեք մի ժամանակ, Թիֆլիսի չեքաւապահական կայարանի կողմից ուղարկվում է մի մարդ, ծանօթանալու այդ պարագայում: Նա և ղեկավար լինելու ժողովրդին: Նպատակը անխաղած գեղեցիկ է, բայց որքան իրագործվում, ահա հարցը: Նա մնում է այստեղ մի երկու ամիս, մի քանի չեքաւապահական խրատներ է կարդում ծանօթների շրջանում, հարցնում է այն ֆիրմաների անունները, որոնցից օգտվել են առաւ կերպով թէ տեղացիները և թէ չըբակայքը և իբրեւ թէ իր պարտքը կատարած՝ հեռանում է մեզանից: Նա իսկապէս ինչ կարող է անել մի մարդ, որը բոլորովին անծանօթ է տեղական հանգամանքներին, չը գիտէ ոչ հայերէն, ոչ թուրքերէն և ոչ էլ մասնագէտ է: Այս տարի էլ զայլով, պարտքը, մի նորութիւն բերեց, յայտնելով՝ որ ուղիս 20-ին լինելու է ցուցահանդէս: Այդ իսկ նպատակով, յայտարարութիւններ ուղարկվեցին շրջակայքը ի դիտութիւն հասարակութեան: Բայց ինչ հիասթափում: Ցուցահանդիսին, որը տեղի ունեցաւ օրերուց զուրկից դաշինում, ի ցոյց էր դրված 35 ֆունտ բոժոժ, մի փխկալ նոր սիստեմի և մի քանի աննշան առարկաներ: Հանդիսականներից շատերը, որոնց հետաքրքրութիւնը շարժվում էր, բաւականութիւն չէին կարողանում տեսնել, մասնաւոր որ ցուցահանդիսի ղեկավարը իր հատ ու կտոր պատասխանները թարգմանչի միջոցով էր տալիս: Պարտքը շրջակայքում եղած ժամանակ չեքաւապահութեան մասին դատաւարութիւններ չը կարգաց, և չը բացատրեց կայանալից ցուցահանդիսի նշանակութիւնը, այդ պատճառով հետաքրքրվողներ շատ քիչ էին հաւաքվել»:

ԳԻԼԻՉԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Գիւլիշանը դուրի է սեփական բժիշկ ունենալու. բախտից, այդ պատճառով էլ հիւանդները շատ անդամ մասնաւոր են ճակատագրի կազմին: Իրաւ է այստեղ կան երկու զինուորական բժիշկներ, բայց նրանք էլ ունին իրանց ուղղակի պարտականութիւնը և մասնաւոր հիւանդներին ոչ ժամանակ ունեն և ոչ ցանկութիւն բժշկելու, ի բաց առաւելից իրան 2—3 ռուբլիանոց տեղերը... Գիւլիշանում սեփական բժիշկ ունենալու անհրաժեշտութեան մասին մենք կաշխատենք գրել մի ուրիշ անգամ, իսկ այժմ յիշելու արժանի է երեւանցի բժիշկ Ծովհաննիսեանի սիրալի վարժուէրը դէպի հիւանդները: Նա կարճ միջոցում կարողացաւ համակարգել ձեռք բերել, ափսոս միայն, որ մի քանի օրից յետոյ նա թողնելու է Գիւլիշանը»:

ՆՈՐԲ-ԱՅԱԶԼԻՑ մեզ գրում են. «Մեր դուռնի գործերը շատ դանդաղ են ընթանում:

Վարչութեան անդամներից շատերը հոգ չեն տանում քաղաքի բարեկարգութեան մասին և յաճախ նոյն իսկ նիստի էլ չեն գալիս: Հասարակական տանակ խնդիրներ երեսի վրա են թողնված: Ամենակարեւոր հարցերից յիշենք միայն մէկը, — ջրի հարցը, որն ահա 5—6 տարի է, ինչ ձգձգվում է: Կարծէք մեծ բան է քաղաքի մի թաղից ջուր անցկացնել միւս թաղը: «Թալի» կոչված ջրամբարի հաշակաւոր, բիւրեղանման սառնորակ ջուրը, անուշ խոտով ունեւորվ հոսում է առաջ և աննպատակ կորչում: Այն ինչ, «Կալի» թաղաքաժնի հարկաւոր ընտանիքներ գրված այդ հրաշալի ջրից, ստիպված են բոլորում հորերի շրջաւ և հոսած ջուրը խմել, մի ջուր, որ, ինչպէս հաստատում են լուսաբար կանայք, նոյն իսկ չըր լուսնալիս՝ փչացնում է սաղօնի յատկութիւնը: Նա ահա այդ ջուրը, որ անպէտք է մինչև անդամ չըր լուսնալու համար, գործ է դրվում իբրեւ խմելու ջուր՝ հաղարաւոր մարդկանց կողմից: Չը նայած, որ վերը յիշած թաղը ջուր բերելու համար դեռ նախկին դեպուտատի օրով խողովակներ են դնված քաղաքի հաշիւ, սակայն դուռնից այդ չէ ընդունում, այլ խողովակները գինը յետ է պահանջում դեպուտատ Բուռնազեանից: Այդ պատճառով լիազօրների շրջանում երկպառակութիւն է տիրում, դուռնի երկու կուսակցութեան է բաժանված, և ձայները իրար դէմ են գնում, ջուրները հակառակ և անսահմանափակ հարցերը կամ խափանվում են կրքերի տակ, կամ թէ արեւմտ են գցվում: Ասացէք, խնդրեմ, հայ վարչիկների շրջանում անհամաձայնութիւնը երբ տեղի կը տայ համաձայնութեան:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՆԱԽԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Ուրմի, օգոստոսի 9-ին

Խնդրում եմ սոյն գրութեան մի անկիւն շրջանակել «Մշակի» մօտակայ համարներին միայն մէջ, որպէս զի յարգելի ընթերցողները ծանօթանան Ուրմիի վրձնակում բնակվող հայերի ներկայ դրութեան:

Իբրեւ օգնական-պաշտօնեայ առաջնորդական գործից Ուրմի, հայաբնակ գիւղերու մեծագոյն մասին այցելեցի: Հայերը բնակվում են 39 գիւղերում, և 1000 տան չափ ժողովուրդ կը կազմեն: 14 գիւղ Բարանդուզում, 25 գիւղ Ուրմիում: Բարանդուզը՝ բոլորովին կորուսած են իրենց մայրենի լեզուն և թուրքերէն են խօսում: Իսպառ գուրկ քահանայէ, ուսումնարան է և գրել ու կարգաւ դիտող: Ուրմիցի հայերն էլ խառնվելով զանազան դասաւորութիւններից բաժանված ասորի մեծամասնութիւն կազմող բնակչաց հետ՝ սկսել են մոռանալ լեզուն և ասորերէն խօսել ու կարգաւ: Ամբողջ Ուրմիի վրձնակում չըր ուսումնարան է բացվել վերջին երեք տարուց ընթացքում: Քաղաքամէջ, Գեարդաբադ, Նախչուան-Փափէ և Ռահվա գիւղերում, որոնք զուտ հայաբնակ են, ունեն եկեղեցի և քահանայներ: Եկեղեցի և քահանայ չուր նեցող գիւղացիներն ընդհանրապէս հետեւալ զանգաւաններն էին անում. «Տարիներով քահանայի երես չենք տեսնել, հիւանդներն անհաղորդ կը մեռնեն, երեսաններն անկունը կը մնան, շատ անգամ մեռելները շաբաթներով գետին կը մնան և ինքներս կը թաղենք հոտած վրձնակում, կամ ասորի քահանայներու թաղելու տաճար: Մենք անասունի նման աշխարհ եկանք, իս մեր գաւառները մեղ նման չեն լիւր»... և այլն հազար և մի աղիկտուր աղերսանքներ, որոնք դժուարանում եմ նկարագրել զանազան արգելիչ պատճառներով:

Օգնութիւն սոյն թշուառ արարածներուն. գիւղերին և ուղարկութիւն սոցա անմեղ և ողբալի գաւառացի վրա: Այս խեղճ ժողովրդեան՝ սոցիալական խառնարի վրկելու համար, անհրաժեշտ է առ այժմ ութն ուսումնարաններ ևս բանալ: Այդ գործում նախաձեռն լինելու հրապարակաւ պատրաստակամութիւնս եմ յայտնում խնդրելով կարող ազգայիններէն, որ լրանց իմաստուն խորհուրդներով, գրական և նիւթական միջոցներով օգնեն ինձ:

Աւետիս քահանայ Շաքոբեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Աւստրիայի վրձնակ այնքան ծանրացել է և երկպառակութիւններն այնքան սաստկացել են, որ սկսել են լուրեր տարածվել նոյն իսկ աւստրիական մամուլի մէջ, թէ շատ մօտիկ ապագայում պետական յեղափոխութիւն պէտք է տեղի ունենայ:

—Գերմանական մի լրագրի թղթակից այսպէս է նկարագրում Պարսկաստանի այժմեան դրութիւնը. «Երաւէս Պարսկաստանը արդէն

Տոգեկաբեր մէջ է: Ֆինանսական կատարեալ մասնակցութիւն, աղքատութիւն, կաշառակերութիւն, սով և անգործութիւն—անսպասելի և անհասկանալի կեանքը: Պետական պաշտօնեաները կաշառակերութիւնը և բարձր դատակարգութիւնը անկողնու անհրեակայելի չափերն են հասել, իսկ ազգաբնակչութեան ոտորին խաւերը անխնայ հարստանալով են գիշատիչ պաշտօնեաների ձեռքով, դառնում են պրօլետարիատ և, ի լրումն ամենայնի, հոգեորականութիւնը առաջնորդում է նրանց դէպի կրօնական շարժում: Տոգեւ մօլլաները մի գլուխ ատելութիւն և զգուշանք են ներշնչում ժողովրդական մասսաների մէջ եւրօպացիները վերաբերմամբ:

—Բ. Գուրգ, երկր խրատաւորելով քիւրդ համալրականների մատուցած ծառայութիւնից, շատ է աշխատում, որ արնաւաններից էլ զօրաբաժիններ կազմէ, որպէս զի նրանց միջոցով զուգէ այն բրիտանականներին, որոնք տանջվում են նրա խնայողութեան տակ Բալկանեան թերակղզում:

ԻՆՏԵՐԼՈՒՐԵՐ

Կարմիր Խաչի ընկերութեան հիմնադիր Դիւնանի հոգեւորականութեան տակ Բրեսլում գործում է Կանաչ Խաչի ընկերութիւնը, որի նպատակը երեւում է հետեւեալ յայտարարութիւնից. «Այժմ բանը պատերազմում վերաբերւածների տանջանքները թիկնացնելու չէ վերաբերում, այլ այն կանանց տանջանքները թիկնացնելու, որոնք վնասվում են կեանքի հետ մղած կրօնական Մտածելից այն խեղճ կանանց մասին, որոնք հարկադրված են որ օրը վրա հաց աշխատել: Տեսնել թէ ինչպէս են նրանք թափառում մառախուղատ օրերը, անձրեւի տակ, ցեխի և ձիւնի մէջ, աշխատանք խնդրելով ամենաչինքն խնայողութեամբ, յաճախ ստանալով մերժում, զուր թափառում են մասերով, տանջված են սովից, յուսահատութեան են հասնում մշտական մերժումներից, կորցնում են ամեն մի յոյս, հիւանդանում են և մեռնում են քաղցածութիւնից: Օգնութեան հրաւիրելով բոլոր բարեգործներին, Կանաչ Խաչ յայտարարում է, որ օգնութիւն կը ստանան բոլոր կարօտեալ կանայք, առանց խտրութեան կրօնի, ազգութեան և կուսակցութեան:

Վերանախան մի քանի լրագրները մէջ տպագրված է չինական ապստամբների մը ջոկաւերական, որի մէջ է մէջ ալը կարգում են:

«Շարք երկիրը և մայր երկիրը երբեք իրաւունք չեն տուել սակաւաթիւ հազարներին իրանց շահութեան համար միջոցների սեփականութիւնը իրանց քէֆի համաձայն կարգադրելու: Հարստութեան տիրապետութիւնը չէ կարող երբեք ուժեղանալ առանձին արտօնութիւնը լինել: Հարստութիւնը դոյանում է մեզ կենսական ճնշվածների աշխատանքով և քրտինքով: Արեւելքի իր ճանաչող երեսով, աշխարհն իր վայելչութեամբ հաւաքակց սեփականութիւն են, և հաւաքակց սեփականութիւնը պէտք է լայն փորձաքնն ճնշվածների թարգմանութիւն հասարակաց...»:

Վերջին համառուական ժողովրդագրութեան տեղեկութիւններին նայելով, Ռուսաստանում 7800 հոգի բացառապէս զբաղվում են գրական աշխատութիւններով և գործում են պարբերական մամուլի մէջ:

ՄՇԱԿԻ՝ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄՈՍԿՎԱ, 19 օգոստոսի: Օգոստոսի 19-ին 12 ժամ 40 րոպէին Նոյա Մեծութիւնները դրնացին լոկալ, որտեղ հաւաքվեցին Կայսերական տան անդամները, իշխանութիւնները, բարձր պաշտօնեաները: Միաք բարով ասելով բոլորին, Նոյա Մեծութիւնները մասն սալօն-վազօն, ուր բերվեցին Մեծ Խիշատահներ Օլգա և Տատիանա Նիկոլայեւնաները: Ժամը 1-ին գնացքը շարժվեց և ուղևորվեց դէպի հարաւ: Կրեմլից մինչև լոկալ հասնելու բաղձնութիւն էր կանգնած, որը ճանապարհ դրեց Նոյա Մեծութիւններին ողևորված բացականութիւններով:

ՕԻՆԵՍՍ, 20 օգոստոսի: Կիլից ստացված տեղեկութիւններին նայելով, այնտեղից ուղևորվելու է նաւատորմ, որի վրա գերմանական կայսերական զոյք կուղևորվի Սև ծովը, այնտեղից Պաւստինա գնալու համար:

ՊԱՐԻՉ, 20 օգոստոսի: Այսօր, զինուորական միջնորդի կարգից, փրկ-դոկապետ Անրի խոստովանվեց, որ ինքն է 1896 թվ. հոկտեմբեր ամսին դրած նամակի հեղինակը, որի մէջ Իրէֆուս յիշատակված է յանուանը: Զինուորական միջնորդը իսկույն հրամայեց ձերբակալել Անրիին, որ տարվեց Մօն-Ալբերին ամբողջ:

ՊԱՐԻՉ, 20 օգոստոսի: Հաղորդում են, որ զինուորական միջնորդը համոզումը Իրէֆուսի մեղաւորութեան մասին՝ բոլորովին չէ խախտված Անրիի կատարած կեղծիքի բացվելով: Բայց միջնորդը վճռել է պատժել բոլոր յանցա-

ւորներին, ինչ աստիճան և զիջել է ունենալ նրանք: Չեն կարծում, որ Անրիի խոստովանութեան պատճառով հրամայվի լրացուցիչ ընտելութիւն կատարել: Անրի կենթարկվի զինուորական դատարանի:

Խմբագիր՝ ԱԼԷԿՍԱՆԴՐ ԲԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԵՅԱՍ ԱՐԹՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱԴՈՐ ՀԻՒՆԳՎԱՆՈՑ
Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԳԵԱՆԻ
(Վոկալ, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)
Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:
Ա. Ռ. Ա. Ռ. ՕՏԵՐԸ
Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԳԵԱՆ—11—12 ժ. վերաբերում է փնտրական (սիֆիլիս) և միլիտան. Տ. Կ. Մ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային Տ.
Զ. Բ. ԲԱՐԱՆԱՍԵԱՆ—11½—12 ժ. կանանց հիւանդ.
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ժ. ներքին և երկարաց Տ.
Ա. Գ. ԳՈՐԻՎՈ—12—1 ժ. ներքին, և միլիտանական Տ. ակնային, կոլորիտի և քթի Տ.
ԵՐԵՎԱՆԵՐԸ
Վ. Մ. ՄԱԽՈՎԻԼԱՅԷ—6—7 ժ. ներքին և երկարաց Տ. նեարդային և մորթի Տ.
Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԳԵԱՆ—6½—7 ժ.
Տ. Ի. ԲՈՒԿԵՆԿՈ Տիւնայնոցուք քիմիական և խոշորացուցական հետազոտութիւններ է առնում մէկը, խիտ, արեան, կաթի և այլն:
Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կոմիտիտի) և օպերացիայի համար առանձին: Հիւանդանոցի վերաբերում
11—150 Բժշկական ՆԱԽԱՍԱՐԳԵԱՆ

ԱՆԴՐԵՅՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱՌՈՒԿԻ

Մ ա ռ գ ա տ ա ռ Ն 1 գնացքը գուր է գալիս ԱՌԱԳՈՒԻՑ գէպի ԹԻՖԼԻՍ քերէկից 4 ժամին և 5 րոպէին ԹԻՖԼԻՍ է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 26 րոպէին: Գուր է գնում ԹԻՖԼԻՍ գէպի ԱՌԱՌՈՒՄ առաւօտեան 9 ժամ և 10 րոպէին: Բ ա թ ու մ է հասնում երեկոյեան 8 ժամ և 47 րոպէին:
Մ ա ռ գ ա տ ա ռ Ն 3 գնացքը գուր է գալիս ԱՌԱԳՈՒԻՑ գէպի ԹԻՖԼԻՍ քերէկից 12 ժամ 20 րոպէին ԹԻՖԼԻՍ է հասնում երեկոյեան 8 ժամ և 33 րոպէին: Գուր է գնում ԹԻՖԼԻՍ գէպի ԱՌԱՌՈՒՄ և Երեկոյեան 7 ժամ 38 րոպէին: Բ ա թ ու մ է հասնում առաւօտեան 8 ժամ և 28 րոպէին:
Մ ա ռ գ ա տ ա ռ Ն 4 գնացքը գուր է գալիս ԱՌԱԳՈՒԻՑ գէպի ԹԻՖԼԻՍ առաւօտեան 8 ժամ 20 րոպէին: ԹԻՖԼԻՍ է հասնում առաւօտեան 8 ժամ 22 րոպէին: ԹԻՖԼԻՍ գէպի ԱՌԱՌՈՒՄ գուր է գալիս Երեկոյեան 9 ժամ 5 րոպէին: Բ ա թ ու մ է հասնում ցերեկից 12 ժամ 59 րոպէին:
Մ ա ռ գ ա տ ա ռ Ն 5 գնացքը գուր է գալիս ԱՌԱՌՈՒՄ գէպի ԹԻՖԼԻՍ երեկոյեան 8 ժամ 35 րոպէին: ԹԻՖԼԻՍ է հասնում առաւօտեան 9 ժամ 7 րոպէին: ԹԻՖԼԻՍ գէպի ԱՌԱՌՈՒՄ գուր է գալիս առաւօտեան 10 ժամ 57 րոպէին: Բ ա թ ու մ է հասնում առաւօտեան 5 ժամ 45 րոպէին:

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՒՆԷԱՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՐՈՒՉԵՐԻ ԴՊՐՈՑԻ
Ընդունելութիւնը և վերադարձութիւնները սկսւողելու են օգոստոսի 25-ից: 1—3

Լոյս տեսան հայերէն լեզուով
ՋՕՆ-ՍՏԻՒԱՐՏ ՄԻԼԼԻ
„ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ“
Կինը 1 րուրի 20 Կոպէկ
„ԻՐԼԱՆԴԻԱՅԻ ԴԱՏԸ“
ՏԵՐ-ԱԻԵՏԻՔԵԱՆԻ
Կինը 20 Կոպէկ

Հանապարհածախսը հրատարակողից:
Դիմել՝ МОСКВА, Сухаревская площадь, № 306,
А. Д. Саркисянцу. 3—10

Հորթակալութիւն ենք յայտնում հրապարակելով այն բոլոր հեղինակներին, թարգմանիչներին, հրատարակիչներին և մասնաւոր անձանց, որոնք չը պաշտան օգնել Կերէի հայրը հրապարհի համար գրքեր հաւաքելու՝ նուիրելով մէկ կամ մի քանի օրինակ գրքեր: Եարունակելով նուիրելի ընդունելութիւնը խնդրում են յարգելի հեղինակներին և միւսներին, որ ուղարկեն և՛ այսուհետև նուիրեն իմ այս հասցեով. Е. Б. Р. ЧИТЕЛЮ Ханояну. 2—3

ՍԱՅԵԱԾՆՈՎԱՅԻ
ԵՐԳԵՐԻ ԼԵԱԿԱՏԱՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ
Թիֆլիսի բարբառով և Դեռող Հախվերդեանի քերականութիւնով, Մ. 1852 թ. վաճառվում է փոխանակ նախկին 1 րուրով 50 Կոպէկով:
Դիմել ԹԻՖԼԻՍ՝ Կենտրոնական գրադատականաց:
(ո.) 2—5

ՌԻՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՆՍԻՕՆ

ՏԵՐ-ՅՈՎԱՍԷՓԵԱՆԻ
Աշակերտները ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ կը սկսվի օգոստոսի 22-ից: ՌԻՍՈՒՄԸ կը սկսվի սեպտեմբերի 1-ից: Հասցէն՝ ՍՕԼՈԼԱԿ, Սաքովայա փողոց, № 46. 1—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ԳԱՂԱՔԱՅԻՆ ՌԻՊՐԱՎԱՆ

Երաժարարում է ի զիտութիւն ընդհանրութեան, որ ներկայ օգոստոսի 10-ին չը կայացած աճուրդի փոխարէն, տեղի կունենայ ՆՈՐ ԱՃՈՒՐԻ օգոստոսի 27-ին, ցերեկվայ 1 ժամին, կապալով տալու:

ԹԱՓԱՌԱՇՐՋԻԿՆԵՐԻ

բռնել և ոչնչացնելը, և սատկած կենդանիների հաւաքելը: Պայմանագիրը կարելի է տեսնել բոլոր լի օրերը, 8—1 ժամը ցերեկվայ: 2—3

ՄԱՍՆԱԴՈՐ ԵՐԿԱՍԵՐ ՌԻՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ

ՏՆԱՓՈՒՎՈՒՄ է Ս ա դ օ վ ա յ ա փողոց, տուն Շաղինեանի № 38 (Կանովակայա փողոցի դիմացը)
ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ են երկու սեռի երեխաներ և ՊԱՏՐԱՍՏՎՈՒՄ՝ գիմնազիա, բէալական և այլ դպրոցներ մանկու համար: Ընդունելութիւնները՝ օգոստոսի 20-ից: 2—10

ՏԱՆՏԵՐԵՐԻ ՌԻՇԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ունենալով ՍԱՑԼԵՐ և ՄՇԱԿՆԵՐԻ ԱՐՏԵԼ, Թիֆլիսի պ. պ. տանտերերին և հաստատութիւններին ծառայութիւն են առաջարկում՝ որքան ու տանել ժողոված աղբ ու ցեխը թէ փողոցներից և թէ աղբարկներից: Հասցէն՝ Ալեքսանդրօֆսկայա փողոց, № 29. 2—10
Մ ա ռ . Կ ո ս տ ա ն Ե ա ն ց

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ԱՐԱՆԱՄԵԱՆ

Հեղինակ Ձեռնարկի աւետարական և գործարանական հաշուապահ Ն ու թ ե ա ն
ՌԻՍՈՒՑԱՆՈՒՄ ԵՒ ԵՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ է
Երկու սեռի անձանց, 4 ամսվայ ընթացքում հաշուապահութիւն գործնականապէս, երաշխատրելով, և եղած դէպքերում յանձն է առնում պաշտօնի առաջարկելը:
ՊԱՐԱՊՈՐՏԻՔԻ ԱՌԱՎԱՆԵՐՆ ԵՆ

Ա) Կրկնակի խաղական հաշուապահութիւն ըստ ամենայն աւետարական ձեռնարկի, հանդերձ նախալին արդենաբերական և կերտինի գործարանական հաշուետուութեան:
Բ) Աւետարական թուաբանութիւն:
Գ) Աւետարական նամակագրութիւն:
Դ) Գեղագրութիւն և ամենալատ ձեռքերի ուղղութիւն:
Պարապմունքները սկսվելու են սեպտեմբերի 15-ից, ճաշից յետոյ և պարբերաբար շարունակվելու են խորաքանչիւր ՉՈՐՄ ամսից յետոյ. իսկ կիրակի օրերը լինելու են առանձին գործնական պարապմունքներ:
Ցանկացողները թող դիմեն գրաւոր կամ անձամբ 3 ժամից մինչև 5 ժամ երեկոյեան, Ս Օ Լ Օ Լ Ա Կ, Սերգեյեւսկայա փողոց, տուն Լախոյեանի, № 20:
Վերջիցիւ հաշուապահութեան ձեռնարկը ծախվում է ԹԻՖԼԻՍԻՍԻՄ, Խիզկէկի գրադատականացում և հեղինակի ժող, և Ռուսաստանի բոլոր յայտնի գրադատականացումներում: Դիմել է 3 ր. 50 Կոպէկ: Օտարաբարաբացիները գիրքը գնելու համար կարող են դիմել հեղինակին, առանց պոստի ծախս վճարելու: (Ե. ո.) 20—30

Ա. ՓՐԻԴՆԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ. ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԸ

Ներքին փոխառութեան տոմսերն ապահովացնելու համար՝ մինչև նոր փոփոխութիւն անելը՝ վերցնում է.

1 ր. 75 Կոպէկ 2-րդ փոխառութեան տոմսին, առ 1-ն սեպտեմբերի 98 թվին:
1 ր. 40 Կոպէկ 3-րդ » » առ 1-ն նոյեմբերի 98 թվին:
Բացի զըստից վերցնելով է 15 Կոպ. գերալին տուրք:
Գրասենեակը տոմսերը չէ ապահովացնում ոչ հեռազրով և ոչ վերադիր վճարով:
(Է. ո. Ե.) 3—3

ՀՈԳԵԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ԵՊԵՏՏԵՐԵՆԻ

Համար հարկաւոր է բաղադր ծայրերում բնակարան, 15—20 սենեակից բաղկացած, բոլոր յարմարութիւններով, մեծ բակով, և եթէ կարելի է, այդով: Դիմումները ուղղել Թիֆլիսի քաղաքային Ուղարկային: 2—3

ԱՂԵՐՍ ԲԱՐԵԳՈՐԾՆԵՐԻՆ

Այս տողեր գրող՝ Մշու Բուլանըն գաւառի կառավարութեան կենտրոնակայ Կոփ գիւղինցի են. սոյն թուականից 4 տարի առաջ՝ մեր տան մի սենեակում ապրում էր իբրև կենսող (վարձակալ) տաճիկ մի՛ Շուքրի անունով: Անշուշտ շատերին յայտնի կը լինի, որ գիւղական սենեակներում՝ ձմեռան, ոչ թէ վառարաններ են սարքում, այլ բուխարիներ. այսպէս մի բուխարի ունէր նաև մեր այն սենեակը, ուր կը բնակէր յիշեալ տաճիկ պաշտօնեայ Շուքրին: Մի օր բուխարում դարստած լիթըը (ցան) դեռ լաւ չը վառուած, երկըը ծածկել է տալիս և քնանում տաճիկը. առաւօտ տեսնվեցաւ, որ պաշտօնեան ծխի թոյնի ազդեցութեամբ սարսափելի կերպով փոխելով՝ տեղն ու տեղը չունը փնչել էր: Եղելութիւնն իսկույն յայտնվեցաւ կառավարութեան, և ժամանակի գայմագամը, զային և միւս բոլոր մեծ ու փոքր պաշտօնեաները և նոյն իսկ գիւղի ուն և մէջլիսները, մեռածի դիակը ըննեցին և հանդիսաւոր կերպով հողին յանձնեցին:

Թաղվելուց երկու օր յետոյ փափառկ տարածեցին գիւղի մէջ, թէ Շուքրին ոչ թէ ծխից՝ այլ ուրիշ բանի միջոցներով խեղդուած է. այդ պատճառով դիակը հողից հանել տալով՝ բժշկի ձեռքով անիրաւութեան հաստատեցին թշնամու ասածը: Իսկույն մեր տանից 7 մարդ և երկու կին բանտարկելով՝ ենթարկեցին անտանելի չարչարանքի և տանջանքների. այլ ևս չեղկարացնեմ, բանտի մէջ հինգ ջանք ջիվան կարծ երիտասարդներ մեռան, մի կնոջ ոտքը բոլորովին խեղանաւաճաւ, իսկ իմ այրս՝ Թակըր՝ Կիրակոսեան, չլիթայակալ աշխատութեան դատապարտվելով աքսորեցին Կիրաբեքի կողմը: Փախըր մագանում (պղծահանը) աշխատելու:

Որովհետեւ թէ ամուսնուր և թէ տանը միացած որբերին պահպանութիւնն ու խնամքը, արքունի տուրքերի հալթալթելը մնացել է իմ վրին, և ես իբրև տակալ կիրարկում չեմ կարող ծառայել պահել թէ մէկն ու թէ միւսները, սոյն խնդրագրով «Մշակի» միջոցով դիմում եմ մարդասէր անձանց օգնութեան և խնդրում եմ յանուն աքսորեալ դժբախտ ամուսնույս և տանը անխնայ մնացած թշուառ որբերիս, չը խնայել իրենց կոպէկները: Ես բնակվում եմ Էնֆիսանցի ծխախոտի ֆաբրիկայի տնիքում: 2—3

Սալար Սաֆարեան Կիրակոսեանց